

34. Ahkâm-ı Dîvâzde Bürûc Tercümesi¹**Ahmet ÇOLAK²****APA:** Çolak, A. (2024). Ahkâm-ı Dîvâzde Bürûc Tercümesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 577-596. DOI: 10.29000/rumelide.1439701.**Öz**

İlk insandan bu yana gökyüzü ve gökyüzünde yer alanlar insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Hemen her toplumda olduğu gibi Türklerin eski çağlardan itibaren doğaya farklı özellikler atfetmesi, gökyüzünü kutsallaştırması gökyüzüne duyulan bu ilginin bir göstergesidir. Yükseklik, ulaşılmazlık ve bilinmezlik gibi özellikleriyle gökyüzü her zaman keşfe hazır bir alandır. Gökyüzündeki gezegenler, yıldızlar, bunların adetleri, şekilleri ve döngüleri burçlara yüklenen anlamlara da bir referans olmuştur. Hem günlük pratiklerde, hem İslamî gelenekte hem de kültürel hayatta gökyüzündeki cisimler farklı yorumlamalara alan açmış, yönlendirici olmuştur. Özellikle burçlar etrafında gelişen bu inanışlar bugün için de ilgililerince ciddi manada önemsendir. Gökyüzünde yer alan hemen hemen her cismin birbirleri ile olan etkileşimlerinin yeryüzünde yer alan maddi ve manevi pek çok unsurun üstünde etkisi olduğu inancı vardır. Yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü daima birbiri ile ilişkide olmuştur. Nitekim halk inanışında, pek çok hastalığın çözümü bile gökyüzündeki cisimlerin hareketlerine göre bulunur durumdadır. Bu inanış geçmiş çağlardan günümüze dek etkisini devam ettirmektedir. Geleneksel astrolojinin bir parçası olan bu inanışlar zaman zaman yazılı metinler hâline gelmiştir. Farklı kültürlerde farklı isimleri olan burçlar, maksadı itibarıyla birbirlerine benzer özellikler gösterir. Geleneksel astroloji diğer bütün kültürlerde olduğu gibi Türk kültür ve edebiyatı açısından da dikkate alınmış, sözlü ve yazılı kültürde yerini almıştır. Burçlara Klasik Edebiyat içerisinde de oldukça geniş yer ayrılmıştır. Bunlar içerisinde müstakil olarak burçlarla ilgili yazılan eserlere “dîv-nâme, yıldız-nâme” gibi isimler verilmiştir. Bunların dışında, divanlar içerisinde yer alan gazelerde, kasidelerde veya mesnevi türündeki eserlerde burçlar etrafında gelişen inanışlara dair örnekleri sıkça görmek mümkündür. Çalışmaya esas eser ise Nasîrüddîn-i Tûsî'nin (579-672 H.) 38 beyitlik Farsça mesnevisinin Türkçe tercümesi olup Kayseri Râşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesinde 578/10 numarada kayıtlıdır. Eser sırası ile 12 burcu Farsça ve Türkçe olarak açıklamaktadır. Her burç için önce Farsça beyitler yer alır. Akabinde ise yine bu Farsça beyitlerin Türkçe manzum çevirisi gelmektedir. Nüshada müellif veya müstensihine dair bir bilgi yer almaz.

Anahtar Kelimeler: Burç, Nasîrüddin Tûsî, dîv-nâme, yıldız-nâme, melheme

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.**Finansman:** Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.**Telif Hakkı & Lisans:** Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.**Kaynak:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.**Benzerlik Raporu:** Alındı – Turnitin, Oran: %10**Etik Şikayeti:** editor@rumelide.com**Makale Türü:** Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 02.01.2024-**Kabul Tarihi:** 20.02.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1439701**Hakem Değerlendirmesi:** İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. (Samsun, Türkiye), ahmetsafacolak@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0003-1133-7402.

The Translate of Ahkâm-ı Dîvâz Bürûc³

Abstract

The sky and its objects have attracted the attention of human beings since the first man. As in almost every society, the fact that Turks have attributed different characteristics to nature and sanctified the sky since ancient times is an indication of this interest in the sky. With its features such as height, inaccessibility and obscurity, the sky is an area always ready for exploration. The planets and stars in the sky, their customs, shapes and cycles have also been a reference to the meanings attributed to the zodiac signs. Objects in the sky have opened up space for different interpretations and have been guiding in both daily practices, Islamic tradition and cultural life. These beliefs, especially those developed around zodiac signs, are still taken seriously by those concerned today. There is a belief that the interactions of almost every object in the sky have an impact on many material and spiritual elements on earth. Underground, earth and sky have always been in relationship with each other. As a matter of fact, according to popular belief, even the solutions to many diseases can be found according to the movements of objects in the sky. This belief continues its influence from past ages to the present day. These beliefs, which are a part of traditional astrology, have sometimes become written texts. Zodiac signs, which have different names in different cultures, show similar characteristics in terms of their purpose. Traditional astrology has been taken into consideration in Turkish culture and literature, as in all other cultures, and has taken its place in oral and written culture. Zodiac signs are given a wide place in Classical Literature. Among these, the works written individually about the zodiac signs were given names such as "dîv-nâme, Yıldız-nâme". Apart from these, it is possible to frequently see examples of beliefs developing around zodiac signs in ghazals, odes or mesnevi-type works in divans. The main work of the study is the Turkish translation of the 38-couplet Persian masnavi of Nasîrüddîn-i Tûsî (579-672 H.) and is registered in Kayseri Râşîd Efendi Manuscript Library under number 578/10. The work explains the 12 zodiac signs in Persian and Turkish, respectively. For each zodiac sign, there are Persian couplets first. Following this, the Turkish verse translation of these Persian couplets comes. There is no information about the author or copyist in the copy.

Keywords: Burç, Nasîrüddîn Tûsî, dîv-nâme, yıldız-nâme, melheme

Giriş

Klasik şiirin en temel konusu insan ve insana dair unsurlardır. Bunlardan biri de insanlığın geleceğidir. Bilinmezi öğrenmek, muallak olanı keşfetmek her zaman insanı cezbetmiş; gelecek bu açıdan en çok merak edilen ve bir şekilde öğrenilmeye çalışılan bir kavram olmuştur. Özellikle halk kültürü içerisinde yer alan çeşitli yöntemler, gelecek merakını gidermek için başvuru yolu olmuştur. İnsanşar, geleceğin

³ It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 10

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 02.01.2024-Acceptance Date: 20.02.2024-Publication Date: 21.02.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1439701

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

dışında, hayat içerisinde yer alan problemlere çözüm bulma, yarınlara yönelik yol gösterme, karar almada yardımcı olma gibi meselelerde bir işaret aramıştır. Bu işareti de kutsallık atfedilen, dokunulmaz ve mucizevî kabul edilen gökyüzünden almak elbette makul bulunur. Gökyüzünü keşfeden insanlık, yıldızların, ayın ve güneşin konum ve döngüsü ile bir bakıma sistem oluşturduğuna inanmışlardır. Bu inanış etrafında gelecek, an ve geçmişe yönelik bilgi edinmenin imkân dâhilinde olduğuna kani gelmişlerdir. Astroloji olarak da anılan bu sistem, astronominin metafiziği olarak kabul görür.

Astronomi, gök cisimlerinin insanlığı her zaman hayret içerisinde bırakmasından dolayı ilk çağlardan beri insanların yöneldiği, geliştirdiği ve üzerine çalışmalar yaptığı bir bilimdir. Bugün için de geçerliliğini ve ilgi açısından tazeliğini koruyan bu cisimler, zamanla din ile kaynaşmış ve farklı yorumlamalar getirilmesine sebep olmuştur. Bütün dünya edebiyatlarının yanı sıra İslamî edebiyatlarla beraber İslami Türk edebiyatı içerisinde de gök cisimleri ile alakalı hem manzum hem mensur eserler kaleme alınmıştır.

Gök cisimleri etrafında gelişen bu inanış ve edebi ürünler genel anlamı ile bu cisimlerin şekilleri ve hareketleri etrafında gelişmiştir. Bazı burçların isimlendirmeleri de yine şekil bakımından benzerliği ile yaygınlaşmıştır. Öyle ki zaman zaman toplumlar başlarına gelen olayları dahi gökyüzüne, gök cisimlerine veya dünyanın dönüşüne bağlamışlardır. Gelecekle alakalı olarak karar alacakları zaman da yine bunları gözeterek hareket etmişlerdir. Bu geleneğin edebiyatımızda ziyadesiyle yer edindiğini daha önce belirtmiştik. Müstakil eserler, mesneviler, divanlar içerisinde yer alan kasideler ve gazeller gök cisimleri ile alakalı remizlerle örülüdür. Bu bağlamda konu üzerine de etraflıca hazırlanmış çalışmalar yer almaktadır ki bu sebeple bu mevzu üzerine daha fazla değinmeyeceğiz.

Ahkâm-ı Dîvâzde Bürûc Tercümesi Hakkında

Eser, Nasîrüddîn-i Tûsî'nin aynı başlığa sahip eserinden tercüme edilmiş ve mesnevi formunda kaleme alınmıştır. 38 beyitten müşekkel olan eser, 12 burcun üçer beyit Farsça aslı ve üçer beyit Türkçe manzum çevirisinden ibarettir. Kayseri Râşîd Efendi Yazma Eser Kütüphanesi kataloğunu hazırlayan Ali Rıza Karabulut, eser hakkında “Bu günki gazetelerde yayınlanan faldan başka bir şey değildir.” şeklinde bir değerlendirme yapar (1995, 150). Eser incelendiğinde ayın konumundaki değişiklikler üzerine müellifin tavsiyelerde bulunduğu görülür. Bir burç döneminde ne yapılıp ne yapılmaması gerektiğine dair verilen bu tavsiyelere şair “hükümler” adı vermiştir. Bu tavsiyelerin bir kısmına pozitif mantık açısından bakıldığı akla yatkın olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Örneğin koç burcunda “yeni gömlek” giyilmesi tavsiye edilir. Koç burcu bilindiği gibi 21 Mart ile 20 Nisan arasındaki dönemi kapsamaktadır. Yani ilkbaharın yaşandığı, havaların nispeten güzelleştiği bir zaman dilimidir. Yeni kıyafet giymenin psikoloji üzerindeki etkisi bilimsel makalelerce de ortaya konmuş bir gerçektir (Onurlubaş ve Gümüş, 2022, 150). Bahar başlangıcı ile beraber düşünüldüğünde bu tavsiyenin açıklanabilir bir yanının olduğu varsayılabilir. Özellikle tohum ekmekle alakalı tavsiyeleri de bu açıdan değerlendirmek mümkündür. Koç burcunda tohum ekmeyi tavsiye eden müellif, yay burcunda ekilecek olan tohumun boşuna olduğu ifade eder. Yay burcu 23 Kasım ile başlarken 21 Aralıkta bitmektedir. Kış ayı olarak değerlendirilen bu süreç içinde ekilen tohumdan elbette verim beklenemez. Bunun gibi birkaç husus daha zaman/fayda ikilemi açısından bakıldığında mantıklı değerlendirmeler olarak görülebilir. Ancak bazı hükümleri de mantık çerçevesinde değerlendirmek güçtür. Söz gelimi “cariye satın almak” ile alakalı hüküm bunlardan biridir. Belki eserin kaleme alındığı zaman içerisinde değerlendiremediğimiz için bu sonuca varıyor da olabiliriz. Ayın boğa burcuna geldiğinde “cariye satın almayı” tavsiye eden müellif 21 nisan-20 mayıs arasındaki zaman dilimini işaret etmektedir. Bu zaman dilimi belki de o devirde köle pazarlarının kurulduğu dönemlerdir.

Diğer bir açıdan bakıldığında toprak ile doğum arasında da bir bağ söz konusudur. Yine aynı sebeple kadın ile toprak arasındaki bu bağdan ötürü doğum, toprağın üstüne çıkış olarak değerlendirilir. Ana rahmindeki dönem toprak altına benzetilir ve baharla beraber de doğum gerçekleşir. Hamile bir kadının karnının büyümesi ile toprağın ilkbaharda kabarması, bebeğin doğması ve toprak altına ekilenlerin toprak üstüne çıkması kadın ile toprak bereketi illiyetinin kurulmasında etkin olmuştur. Kadının doğurma yetisi böylece bereket olarak görülmeye başlanmıştır. Cariye satın almak da bu çerçevede değerlendirildiğinde doğum/bereket ilişkisinin halk içinde genelgeçer inanışa göre olumlu görülebilir (Koca, 2017, 541-542). Çünkü bu dönemde satın alınan cariyenin benzer şekilde doğurganlık açısından daha bereketli olduğu düşüncesine yol açmaktadır. Tabii bütün bu yorumlar da bir değerlendirme olup kati şekilde ispat edilebilir nitelikte değildir. Ancak kataloğu hazırlayan Ali Rıza Karabulut'un aktarmış olduğu gibi fal metni kadar geniş ve boşluklu tavsiyelerin olmadığını söyleyebiliriz.

Eser, Kayseri Râşîd Efendi Yazma Eser Kütüphanesi'nde 578 numaralı Mecmûatü'r-Resâil adlı yazmanın 76b-79b varakları arasında yer almaktadır. İlgili risale H. 869/M. 1465 yılında telif edilmiştir. 15 satır şeklinde kaleme alınan eserde başlıklar kırmızıdır. Eserin sonunda "hikâyet" başlığı altında Farsça bir hikâye anlatılmaktadır. Yine aynı şekilde 79b nolu varakta derkenar olarak iki parça Arapça metin yer alır. Bunlardan biri bir hikâyenin rivayeti olup ikincisi ise hadis-i şeriftir. Derkenar başlığı ile metin sonunda Arapça hâli ve dipnotta Türkçe tercümesi verilmiştir. Talik yazı stili ile kaleme alınan eserde 78a nolu varakta metnin tamamlandığını belirten "mim" kaydı düşülmüştür. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle ve mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan eserde aruz kusurları da göze çarpar.

Çalışmaya esas eserin müellifi veya müstensihî hakkında 76b-79b varakları arasında bir bilgi yer almaz. Ahkâm-ı Dîvâzde Bürûc Tercümesi'nin içinde yer aldığı Mecmûatü'r-Resâil adlı mecmuanın tamamının aynı kalemnden çıktığı görülmektedir. Yine aynı mecmuanın 44b-49a varakları arasında yer alan Risâle-i Aruz adlı eserin müstensihîninin *Pîr Ahmed b. Ahî Ali b. Fazlullâh* olduğu yazma eserde belirtilmektedir (Karabulut, 1995, 150). Mecmuanın içinde yer alan eserlerin aynı kalemnden çıktığı düşünüldüğünde Ahkâm-ı Dîvâzde Bürûc'un da aynı kişi tarafından yazıldığı kabul edilebilir. Ancak bu tercümenin telif mi ya da bir başkasından mı istinsah edildiğini söylemek şu an için güçtür. Çünkü mecmua içerisinde Bedreddîn Câcermî'nin İhrilâc-nâme'sinin (63b-72a) ve Alâüddevle Ahmed Semnânî'nin Risâle fi'l- Akl ve ve'l-İlm'i (80b-83b) gibi eserlerin de istinsah edildiği görülmektedir.

Pîr Ahmed b. Ahî Ali b. Fazlullâh, Amasyalıdır. Fatih Sultan Mehmed Hân zamanında saray kâtipleri arasında yer almıştır. II. Bayezid zamanında da görevine devam eder. Fatih Sultan Mehmed için Şerh-i Çağmini ve Şerh-i Mevâfık adlı eserlerini kaleme almıştır. Kâtip, hattât, edip ve âlim bir kişiliğe sahip olan Pîr Ahmed Çelebi, H. 891 yılında vefat etmiştir (Yaşar, 2022, 440). Babası Ahî Ali Çelebi ise Huylu Oğlu namıyla meşhur olup devrinin önde gelen kişileri arasındadır (Yaşar, 2022, 267). Aynı kaynaktan oğlu olarak ise Mevlânâ Muhyiddin Mehmed Çelebi anılmaktadır. Mevlânâ Muhyiddin Mehmed Çelebi ile ilgili yapılan diğer çalışmalara bakıldığında babasının adı Abdülhamid'dir. Amasya sancağına bağlı Ladik kasabasından olduğu da net bilinen Muhyiddin Mehmed Çelebi ile Pîr Ahmed Çelebi'nin oğlunun aynı kişi olması muhtemeldir (Pekşen, 2002, 8-9). Muhyiddin Mehmed Çelebi ile Pîr Ahmed Çelebi'nin hem yaşadıkları devir hem coğrafya benzemektedir. Aynı zamanda kaleme aldıkları eserler de göstermektedir ki âlim bir aileden gelmişlerdir. Recep Uslu da Mehmed Çelebi'nin asıl adının Muhyiddin Mehmed olduğunu dile getirmiştir (Uslu, 2003, 449).

Nasîrüddîn-i Tûsî

1201 yılında İran'ın Tus şehrinde dünyaya gelen müellif, Ebu Abdullah şeklinde de anılmaktadır. Farklı şekillerde anılan Tûsî, en çok Hâce Nasîrüddin olarak bilinir (Şirinov, 2012, 437). Bilim insanı olarak matematik, astronomi ve metafizik konularıyla ilgilenmiştir. Orta Çağ İslam dünyasında özellikle astronomi alanında öncü olarak kabul edilmektedir. Astronomi dışında, fizik, kimya ve mühendislikle ilgili de çalışmaları bulunmaktadır.

Sayırsız eser kaleme alan Tûsî, şöhretini Ahlak-ı Nasîrî adlı telifiyle kazanmıştır. İnsanlığın ruhî yönden iyileştirilmesi üzerine olan çalışmaları hikmet, ilim ve tecrübeler etrafında gelişmiştir. Bireysel ve toplumsal olarak geçerli olan problemlerle ilgilenerek "toplum bilimi" üzerine eğilmiştir. Bu yönüyle hem kendi coğrafyasında hem batıdan doğuya hemen hemen her kültürde etki bırakmış, eserleri bu dillere çevrilmiş ve modern yöntemlerle eserleri üzerine çalışmalar yapılmıştır (Bkz: Taştan, 2001).

Nasîrüddin Tûsî'nin belli başlı eserleri şunlardır:

Risâletü'ş-Şâfiye ani'ş-Şek fi Hutûti'l-Mütevâziye, matematikle ilgilidir.

Cevâmiu'l-Hisâb, bi't-Tahti ve't-Turab: Matematikle ilgili olup H. 664'te telif edilmiştir.

Risâle der Hesâb-ı Cebr ve Mukâbele: Matematikle ilgilidir.

Risâle-i Muiniye: Astronomiyle ilgilidir.

Halli Müşkilât-i Risâle-i Muiniye: Astronomiyle ilgilidir.

Zübdetü'l-Hey'e: Astronomi ile ilgilidir.

Zic-i İlhanî: Astronomik takvim. H. 657'de telif edilmiştir.

Bist Bab der Marifet-i Usturlab: Astronomiyle ilgilidir.

Cevab-ı Hâce be Sual-i Yeki ez Hukema derbare-i Teneffüs: Tıpla ilgilidir.

Et-Tezkire fi İlmi'l-Hey'e: Astronomiyle ilgilidir.

Tecridü'l-itikâd: Kalam ilmiyle ilgilidir.

Telhisü'l-Muhassal: Fahreddin Er-Râzî'nin Muhassalü Efkarî'l-Mütekaddimîn ve'l-müte'ahhirîn adlı eserinin tenkitli şerhidir.

Kavâ'idü'l-Akâid: Kelamla ilgilidir.

el-Fusûl: Kalam alanında Farsça kaleme almış olduğu eseridir.

İsbât-ı Vâcib Risâleleri: Öğrencisi Necmeddin Ali b. Ömer El-Kâtîbî ile olan yazışmalarıdır.

Risâletü'l-İmâme: İmâmiyye Şîası ile alakalıdır.

Risâle-i Cebr ve Kader: İnsan iradesi üzerine yazılmıştır.

Şerhu'l-İşârât: İbn Sînâ'nın el-İşârât ve't-tenbîhât adlı eseri üzerine yazılmış şerhtir.

Musâri'u'l-Musâri': Şehristânî'nin Musâra'atü'l-felâsife adlı eserine reddiye mahiyetinde kaleme alınmıştır.

Ahlâk-ı Nâsîrî: Nâsîrüddin Abdürrahîm b. Ebû Mansûr Muhteşem'in isteğiyle kaleme alıp ona ithaf etmiştir. Eser; insanın kişiliği, ahlakı, faziletleri gibi konular üzerine yazılmış olup kişinin kendini keşfini hedeflemektedir.

Nasîrüddin Tûsî, kalam, felsefe, mantık, ahlak, geometri, aritmetik, astronomi gibi çeşitli konularda 150'de fazla eser telif ettiği kaynaklarca dile getirilmektedir (Demirkol, 2007, 128). Bunların dışında Tûsî'nin farklı bilim insanlarının eserlerine yazmış olduğu tahrirler de vardır.

Ahkâm-ı Dîvazde Burûc Hakkında

Nasîrüddin Tûsî'nin burçlarla alakalı bu manzumesi, müellifin “Miyârü'l-eş'âr (Şîr ve Şâ'irî der Âsâr-ı Hâce Nasîreddîn-i Tûsî)” adlı eserinin içinde yer almaktadır (İkbâlî, 1370). Yazma eser katalogunda belirtildiği gibi tercümenin aynı adlı eserden değil de ilgili eserin içindeki bir bölümden tercüme edildiği intibai uyanmaktadır. Zira Nasîrüddin Tûsî'nin çalışmaları içerisinde bu adla anılan bir esere rastlayamadık. Nüshada yer alan Farsça şiirlerin küçük farklarla da olsa İkbâlî tarafından hazırlanan “Ş'ir ü Şâ'ir'i Der-Âsâr-ı Nasîreddîn-i Tûsî” adlı çalışmada da yer aldığı görülür (İkbâlî, 1370, 134).

[76b]

Ahkâm-ı dîvazdeh burûc ez-goftâr hâ'vce Naşire'ddîn el'tûsî 'aleyh e'r-raħme vel'rızvâne⁴

Bâb-ı rubâ'î

der-m'arifet-i kamer ki der-kodâm burc est⁵

هر چه از ماه شد مثنی کن
پنج دیگر فزای بر سر آن
پس بهر پنج ازان ز موضع شمس
گیر برجی و جای مه کن آن⁶

Her çe ez-mâh şod muşenna kon
Penc-i dige fezâ-yı ber-ser-i ân
Bes behr-i penc ez-ân zi-mevzi'-i şems
Gîr burc-ı o cây-i meh k'onân⁷

Hamel (Koç) Burcu

Koç burcu 5. katmanda yer alır, gezegeni Mars'tır. Yıldızların gökyüzünde koç şekline benzemesinden ötürü bu adı almıştır ve elementi ateştir. Koç burcu “Burc-ı bere” ve “Bere-i felek” olarak da anılmaktadır. 21 Mart ile 20 Nisan tarihleri arasında kapsayan bu burç baharın başlatması nedeniyle nevrüz ile sık sık bir arada anılmaktadır (Yıldırım, 2015, 345). Mars (Merih) gezegeni uğursuz kabul edilir. Kamer bu burca gelmişse uğurlu olduğuna inanılır. Bu burçta avlanmak ve sefere gitmek olumlu olarak yorumlanır (And, 2007, 336).

هر مهی کاید بتأیید خدای لم یزل
جرم مه در خانه مریخ یعنی در حمل

⁴ Hâce Nasîrüddin Tûsî'nin ağzından on iki burcun hükümleri.

⁵ Rubai bölümü

Ayın yorumlanması hakkında -ki ay hangi burçtadır-

⁶ Bu hesaplama geleneksel olarak burcu bulmak için kullanılmaktadır. Hesaplama şu şekilde yapılır: Öncelikle içinde bulunan günün ayın kaçında olduğu tespit edilir. Tespit edilen sayı iki ile çarpılır. İki ile çarpımdan çıkan sonuca beş eklenir. Çıkan rakam hangi ayı işaret ediyorsa o tarihte Güneş'in hangi burçta olduğu tespit edilmiş olur. Güneş'in o anda bulunduğu burçtan sonra beş burç sayılır. Altıncı burca gelindiğinde durulur. Ay o altıncı burçtadır.

⁷ Yeni elde ettiğin sonucu beşe böl, güneş takviminde burcu bul, ay oradadır. Ay takviminde bulunduğu günü ikiyle çarp, çıkan sonuca beş ekle.

Her mehî k'âyed be te'yîd-i hüdâ-yı lemyezel
Cirm-i meh der-hâne-yi merrih ya'ni der-hamel

نیک باشد هم سفر هم دیدن روی امیر
جامه پوشیدن حریر و صید افکندن بتیر

Nîk bâşed hem sefer hem dîden-i rûy-i emîr
Câme pûşîden harîr ü şayd efkenden be-tîr

گرچه نیکست ابتدای کار و خون برداشتن
بد بود بنیاد کردن خاصه تخمی کاشتن

Gerçe nîk est ibtidâ-yı kâr ve hûn ber-dâşten
Bed boved bünyâd kerden hâşşe tohm kâşten

Tercüme⁸

Çün hüdâ-yı lemyezel hükmiyle ay-ı mu'teber
Ger hamel burcına gelse gökdeki cirm-i kamer

Hoş-durur naql u sefer hem görmege şâh-ı emîr
Hem ok atmak hem şikâr u hem yeni giymek harîr

Gerçi kim faşd u hacâmat hoş-durur ey pür-îfâ
Lîk bünyâd eylemek yok haşşa tohm ekmeğe haţâ

Sevr (Boğa) Burcu

3. katmanda yer alır ve gezegeni Venüs (Zühre) yıldızıdır. Elementi toprak olan boğa burcu, 21 Nisan ile 21 Mayıs tarihleri arasında kapsamaktadır (Yıldırım, 2015, 346). “Burc-ı Süreyye” ve “Burc-ı Gâv” olarak da anılır. Bu burçta güneşin doğarken kızıl olmasından dolayı ayın kurban edildiğine ve kızılığın ayın kanı olduğuna inanılır. Bu burca gelindiğinde evlenmek, mal-mülk edinmek, ekin ekmeğe, misafir ağırlamak, yeni giyinmek olumlu yorumlanır (And, 2007, 337).

ثور

[77a]

ماه چون در ثور آید عقد بستن را نکوست
تخم افکندن بیاغ و نامه بنوشتن بدوست

Mâh çün der-sevr âyed 'ağd besten râ nigüst
Tohm efkenden be-bâğ u nâme benevişten be-düst

⁸ İtibarlı ay, baki olan Allah'ın hükmüyle koç burcuna geldiğinde taşınmak ve yolculuk yapmak, sultanı görmek, ok atmak, avlanmak ve yeni elbise giymek güzeldir. Ey çok veren, gerçi kan aldırarak ve hacamat yaptırmak da güzel olur. Ancak bina yapmak ve tohum ekmeğe hatadır.

خوبتر دیدار خاتونان و عطر آمیختن

از جدل ، بگریختن در خرمی آویختن

Hübter dîdâr-ı hâtonân u ‘ıtr âmîhten

Ez-cedel begrihten der-ğurremî âvîhten

گرد شاید شرکت و بیع سمن رویان چین

فصد کردن بد بود گرمابه رفتن همچنین

Gerçe şâyed şirket u beyy‘-i semen rûyân-ı çîn

Faşd kerden bed boved germ-âbe reften hemçenîn

Tercüme⁹

Ay eger şevre gelirse ‘ahd ü peymân eylemek

Hoş olur hem nâme yazmak bağ u bostân eylemek

‘ıtr tökib eylemek hâtunları görmek revâ

İhtirâz itmek cedelden eylemek zevk u şafâ

Gerçi şirket-i kul-ı karaveş beyy‘i hoşdur bil ‘t‘ayîn

İllâ kim faşd u hacâmat müşhil içmekden sakın

Cevza (İkizler) Burcu

“Burc-ı dü-peker” adıyla da bilinen burç, yükseklik ve yüceliği temsil etmektedir. 2. katmanda yer alır ve gezegeni Merkür (Utarid) yıldızıdır. Bu yıldızlar sarılmış iki çocuğa benzediği için ikizler adını alır. İlkbaharın son burcu olan ikizler, 21 Mayıs ile 22 Haziran arasını kapsar. Ay, bu burca girince haber göndermek, mektup yazmak, ilimle uğraşmak, şiir okumak, vezir görmek olumlu olarak yorumlanır (And, 2007, 338).

جوزا

چون فتد در برج جوزا جرم نور ماهتاب

بیع ترکان خطایی وه که چون باشند صواب

Çün feted der-burc-ı cevzâ cirm-i nûr-i mâh-tâb

Beyy‘-i terk ân haţâyî voh ki çün bâşed şevâb

هم توان خواندن کتاب و هم توان دیدن دبیر

⁹ Ay eğer boğa burcuna gelirse yeminleşmek ve sözleşmek, mektup yazmak, bağ ve bostan işlemek, güzel koku sürünüp kadınları görmek, münakaşadan kaçınmak, eğlenmek ve zevk almak güzel olur. Bil ki aslında cariyeye sözleşmesiyle satın almak da güzeldir. Ancak kan aldırarak, hacamat yaptırmak ve ilaç içmekten sakın.

هم توان نامه نوشتن هم توان انداخت تیر

Hem tüvân ẖvāndan-ı kitāb u hem tüvân dīden-i emīr

Hem tüvân nāme nevišten hem tüvân endaht tīr

جامه نو پوشیدن و عزم سفر کردن رواست

لیک ناخن چیندن و فصد و حجامت را خطاست

Cāme-yi nev pūshīden u 'azm-i sefer kerden revāst

Līk nāhon chīden u faşd u hacāmat rā hatāst

Tercüme¹⁰

Āy eger cevzāya gelse ey emīr-i kāmyāb

Şatun al terk-i hatāyı görünce olur şevāb

Oğumak yazmak kitāb u kātibi görmek dürüst

Hem şikār itmek oğ atmak olmak çālāk u cüst

Hem yeni giymekte şād ol hem sefer kılmağda gül

İllā dırnağ kesmek ü faşd u hacāmat hoş degil

[77b]

Seretân (Yengeç) Burcu

“Burc-ı herçeng” veya “Burc-ı hilal” olarak da bilinir. 22 Haziran ile 22 Temmuz arasında etkindir. Gezegeni ay olan seretân burcunun elementi ise sudur. 1. katmanda yer alan yengeç burcunda (Işıkhan, 2014, 112) olan kişiler hassas ve beceriklidir. Yıldızların şeklinden ötürü yengeç adını almıştır. Bu burçta mektup göndermek, elçi yollamak olumlu karşılandığına inanılır. Su kuşları avlamak, yeni kıyafetler biçmek, temizlenmek, şerbet içmek de güzel işler olarak kabul edilir (And, 2007, 339).

سرطان

ماه چون در برج خویش آید نکو باشد نکو

جامه پوشیدن سفر کردن روا باشد در او

Māh çün der burc-i hevīş āyed negū bāşed negū

Cāme pūshīden sefer kerden revā bāşed derū

داروی مسهل درو خوردن عجب در خور بُود

نامه بنوشتن چگوم کز همه بهتر بُود

¹⁰ (Ey) olgun kişi, ay eğer ikizler burcuna gelirse alışveriş yap ve hatayı terk ederek sevap kazan. Okumak, yazmak, kitap ve kâtip görmek doğrudur. Avlanmak, ok atmak, hareketli olmak ve araştırmak da (doğrudur). Yeni elbiseler giyinmek mutlu eder. Yolculuk yapmak güldürür. Tırnak kesmek, kan aldırma ve hacamat yaptırmak ise doğru değildir.

Dârû-yı mushil ender-i o horden ‘aceb der-her boved
Nâme be-nevišten çe güyem kez heme bihter boved

می سزد گرما به رفتن موی بگشادن و لیک

فصد و تزویج و بنای نو نهادن نیست نیک

Mîsezed germ âbe reften mûy-ı [bisterden] velîk

Faşd u tezvîc u binâ-yı nev nihâden nist nîk

Tercüme¹¹

Ay eger sertâna gelse hoş-durur ey pür hüner
Hem yenî giymek mübârekdür dağı naql ü sefer

Dârû-yı müşhil içerse derde nâfi‘dür devâ

Nâme yazmak hoş risâlet eylemek gâyet revâ

Hem yarar hâmmâma varmak şaç yülütme illâkîm

Faşd ü tezvîc ü binâ câiz degildür ey hekîm

Esed (Arslan) Burcu

Esed burcu 4. katmanda yer alır ve Burc-ı şîr olarak da bilinir. Elementi ateş olan burcun gezegeni ise güneştir. Güneş ise uğurlu gezegen olarak kabul edilir. 23 Temmuz ile 22 Ağustos arasını kapsayan arslan burcunu, âşıkla sevgilinin yan yana olması şeklinde ilişkilendirmişlerdir (Yıldırım, 2015, 348). Kamer, bu burcu geldiğinde işe girişmek, ulu kişi görmek, cenge çıkmak, savaş aletleri üretmek, tılsım kaleme almak, yemin etmek olumlu olarak değerlendirilir (And, 2007, 340).

اسد

ماه اھوسیر چون جرم افکند بر برج شیر

نیک باشد عهد بستن شغل بگرفتن دلیر

Mah-ı ahû sîr çün cirm efkend ber burc-i şîr

Nîk bâşed ‘ahd besten şugl be-girîften delîr

فصد و کار آتش و حاجت ز شاهان خواستن

وز برای تاجداران روی تخت آراستن

Faşd u kâr âteş u hâcet zi-şâhân h̄vâsten

Ve berâ-yı tâcdârân-ı rûy-ı taht ârâsten

بیع ترکان خطایی اندرو عین صفاست

¹¹ Ey hünerli kişi! Ay yengeç burcuna gelince taşınmak, yolculuk etmek ve yeni elbiseler giymek mübarektir ve güzel davranıştır. İlaç içerse derdine deva olur ve faydalıdır. Mektup yazmak güzeldir ve risale kaleme almak gayet yerinde olur. Hamama gitmek ve tıraş olmak iyi gelir. Ey hekim! Kan almak, evlenmek ve ev yapmak ise caiz değildir.

لیک نو پوشیدن و جای سفر کردن خطاست
 Beyy'-i terkân haṭā-yı ender u 'ayn-ı şafâst
 Lîk nev püşîden ü cāy-ı sefer kerden haṭâst

Tercüme¹²

Ay esed burcına gelse hoşdur ey merd-i dil[î]r
 'Ahd ü peymân eylemek şuğl u 'amel hod bî-naẓîr

Faşd kıлмақ od-ı âteş düzmek dilemek hâceti
 Tâc u taht u memleket tedbîr çün hoşdur katı

[78a]

Gerçi kim hoşdur bu günler beyy'-i terkân haṭā
 İllâkim naql ü sefer kıлмақ yeni giymek haṭā

Sünbüle (Başak) Burcu

Bu burç 3. katmanda yer alır. “Burc-ı hûşe” veya “hûşe-i çarh” olarak da anılır. 24 Ağustos ile 23 Eylül arasını kapsayan başak burcunun elementi toprak olup gezegeni Merkür'dür. Bu burca sahip olanların temiz, titiz ve düzenli oldukları düşünülür. Gökyüzünde yer alan sabit yıldızların şeklinin başağa benzemesinden ötürü bu isimle anılır. Kamer, bu burca geldiğinde bilimle iştigal etmek, mektup yazmak, düşman üzerine yürümek, resim çizmek, yeni kıyafetler giyinmek olumlu kabul edilir (And, 2007, 341).

سنبله

چون مه از برج اسد آید به سوی سنبله
 بر ره هامون همی باید شدن هر قافله
 Çün meh ez-burc-ı esed âyed be-süy-ı sünbüle
 Ber reh-i hāmūn hemî bāyed şoden her kâfile

نو بریدن شاید و شاید از این خوشتر دو کار
 خاصه را تعلیم کردن عامیانهرا کشت و کار
 Nev borîden şāyed u şāyed ez-în hoşter dü kâr
 Hâşşe râ t'alîm kerden 'amîyân râ keşt u kâr

خوش بود خوش بیع سیمین بر بتان سرو قد
 بد بود برزیگری خاصه علاج و فصد و عقد
 Hoş boved hoş beyy'-i sîmen ber botân ser u kad

¹² Ey cesur ve mert kişi! Ay eğer arslan burcuna gelirse sözleşmek, yemin etmek, kendine iş ve uğraş bulmak benzersizdir. Kan vermek, dostlarla bir araya gelmek, ihtiyacımı istemek; padişah, taht ve devlet için tedbir almak kesinlikle güzeldir. Bugünler gerçi güzeldir ama alışverişi yapmak, taşınmak, yolculuk etmek ve yeni giyinmek hatadır.

Bed boved be-zerger-i hâşşe 'ilâc u faşd u 'ağd

Tercüme¹³

Ay çünkim sünbüle burcuna gelse ey 'azîz

Bes sefer kıлмақ revâdur қарада illâ deniz

Hem yenî giymek mübârek hâşşe kim ey nâmdâr

Hâş-çün t'alîm-i 'ilm ü 'âmçün kesbile kâr

Қul-ı қарâvaş şatun almaқ hoş-durur sîm olsa naқd

İllâ tohm ekmek hâţâdır hem 'ilâc u faşd u 'ağd

Mizân (Terazi) Burcu

3. katmanda yer alır. Elementi hava olan burcun gezegeni Venüs'tür. Divan şiirinde genellikle Zühre ile beraber anılır. 23 Eylül ile 23 Ekim arasını kapsayan Mizân burcunda olanların sanata yatkın olduğu değerlendirilmiştir. Kamer, terazi burcuna geldiğinde mektup yazmak, sefere çıkmak, kadınlarla bir arada olmak, çocukları okula götürmek, düğün yapmak olumlu kabul edilir. Savaşmak ve alışveriş yapmak ise uğursuz olarak yorumlanır.

میزان

مه چو در میزان بود نیکو بود یک روز و نیم

هم سفر هم عقد و هم جوهر خری بی ترس و بیم

Meh çü der-mizân boved nîkû boved yek rûz u nîm

Hem sefer hem 'ağd u hem cevher herî bî ters ü bîm

جامه نو پوشیدن و نوشیدن آنکه جام می

خاصه بر بانگ سماع جان فرای چنگ و نی

Câme nev pûşîden ü nûşîden ângêh câm-ı mey

Hâşşe ber bang-i semâ' cânfezâ-yı çeng u ney

لیک چون مه بگذرد از عقد او هجده درج

هرکه کاری کرد بی شک دید رنجی بی فرج

Lîk çün meh beguzered ez-'ağd-ı o hicdeh derec

Her ki kârî kerd bî-şek-i dîd rencî bî-ferec

¹³

Ey aziz kişi! Ay başak burcuna gelince deniz dışında karada yolculuğa çıkmak çok yerinde olur. Ey ünlü kişi! Yeni elbiseler giyinmek sevaptır. Özellikle seçkinlerden olmak için ilme yönelmek ve halk için de çalışarak kazanmak kârlıdır. Eğer gümüş para hazırsa kul satın almak güzeldir. Bunun dışında tohum ekmek, ilaç kullanmak, kan vermek ve evlenmek yanlıştır.

Tercüme¹⁴

Ay eger mîzâna gelse bir bucuğ gün hoş-durur
Kim cevâhir beyy^ç iderse ya sefer ışı görür

[78b]

Hem yenî giymek şafâdur nûş kılmağ câm-ı mey
Hâşşe kim rakş u semâ^ç çengle şeştâ vü ney

‘Ağde-i mîzândan ol çün geçse on sekiz derec
Ki sağın her kim iş işler bulmaya feth ü ferec

Akrep Burcu

5. katmanda yer alır. Gökyüzündeki yıldızların akrep şeklinde olmasından dolayı bu isimle anılmıştır. “Kejdüm-i felek” olarak da anılan bu burcun elementi su, gezegeni Merih’tir. 24 Ekim ile 21 Kasım tarihleri arasını kapsamaktadır. Merih gezegeni uğursuz kabul edilir. Bu burçta yapılan işlerden hayır beklenmemesi gerektiğine yönelik inanışlar da vardır (Çelebioğlu, 1988, 204). Kamer, akrep burcuna geldiğinde bilimsel işlerle meşgul olmak, çocuğu okula göndermek, cinsel ilişkide bulunmak, yetkili kişileri görmek, geometri ve astronomi ile meşgul olmak olumlu yorumlanır. Ancak sefere çıkmak ve hamama gitmek olumsuz değerlendirilir.

عقرب

ماه چون در عقرب آید نیک باشد یکسره
خوردن دارو و رد کردن طعام از غرغره

Mah çün der-‘akreb âyed nîk bâşed yeksere
Horden-i dârû vü red kerden-i t‘aâm ez-ğargare

هم جراحت بست باید هم معاجین ساختن
هم شدن گرمابه هم بر خصم بردن تاختن

Hem cerâhet best bāyed hem me‘ācîn sāhten
Hem şoden germ-ābe hem ber-ħaşm borden tāhten

اسب را شاید ریاضت داد و ناخن را فکند
لیک دیگر کارها هرگز نباشد سودمند

Esb rā şāyed riyâzet dād u nāħon rā fekend
Lîk dîğer karhâ hergiz nebâşed sūdmend

¹⁴ Ay eğer terazi burcuna geldiğinde günün yarısında (öğlen) bir yolcuğu görüp değerli taşları ona satarsa güzeldir. Yeni elbise giyinmek mutlu eder. Şarap içmek, ney ve beş telli sazla dans etmek, dönmek de öyle. Eğer terazi burcundan 18 derece geçerse sakın. Her kim ki bir işler, ferahlık ve sevinç bulmaz.

Tercüme¹⁵

Ay eger ‘akrebde olsa hoşdur ey merd-i sere

Dârü-yı müşhil içerse kıy kılarısa gârgare

Hem cerahât emlemek hoşdur ‘ilâc-ı zaḥm u derd

Hem daḥı ḥammâma varmak oynamak şatranc u nerd

At yırağ itmek eyüdü rıdınağın kesmek revâ

İllâ ayruḳ işlere kaşd eylemek gâyet ḥatâ

Kavs (Yay) Burcu

6. katmanda yer alır. Elementi ateş, gezegeni Jüpiter’dir. Bu burçta yıldızların şeklinin kavisli olmasından dolayı yay adını almıştır. Benzerlik ilişkisinden dolayı sevgilinin kaşı da yay burcu ile beraber anılmaktadır. 22 Kasım ile 2 Aralık tarihlerini kapsamaktadır. “Burc-ı kemân” ve “hân-ı kemân” adlarıyla da kullanılmaktadır. Kamer bu burçta iken hamama gitmek, kimya ile uğraşmak, ev yapmak, cinsel ilişkide bulunmak, ilaç içmek, mektup yazmak ve düşmana saldırmak uğurlu kabul edilir (And, 2007, 344).

قوس

ماه چون در قوس باشد نغز باشد چار کار

اولش تزویج و تعلیم آخرش فصد و شکار

Mâh çün der qavs bâşed nağz bâşed çâr kâr

Evveleş tezvîc u t’alîm âḥereş kaşd u şikâr

هرکه بیع جوهر و حیوان کند ناید خجل

خاصه نو پوشد بر قاضی رود، سازد سجل

Her ki beyy’-i cevher ü ḥeyvân koned bâyed ḥacel

Ḥâşşe nev püşed ber-i kâzi reved sâzed se[h]el

قرض دادن مو ستردن تخم کشتن بد بود

گر کسی مسهل خورد لاشک عدوی خود بود

Ḳarḻ dâden mû-ı seturden toḥm keşten bed boved

Ger kesî müşhil ḥored lâ-şek ‘adü-yı ḥod boved

¹⁵ Ey mertlerin başı! Ay eğer akrep burcuna gelirse ilaç içmek, gargara yapıp kusmak iyidir. İrin akıtmak, yara ve dert için ilaç sürmek, hamama gitmek, satranç ve tavla oynamak güzeldir. Atı uzunca koşturmak ve tırnağın kesmek çok yerinde olur. Çok fazla/çeşitli işlere yönelmek ise hatadır.

Tercüme¹⁶

[79a]

Ay eger kavsa gelirse hoş ola dört dürlü kâr
Evveli tezvîc ü t'alîm âheri faşd u şikâr

Beyy'-i hayvân u cevâhir kılma kim eyler hâcel
Hem yenî giymek huşûmet eylemek yazmak se[h]el

Qarż virmek şaç yülûtmek tohm ekmekdür ziyân
Müşhil içmek kendüye kaçd eylemekdür bil-hemân

Cedî (Oğlak) Burcu

7. katmandadır. Burçları yüksek kuleler gibi değerlendiren divan şairleri bu kulelerin en üstünde bulunması sebebiyle gece gözücü anlamına elen “pasbân” olarak da şiirlerde işlemişlerdir (Özer, 2015, 107). Elementi toprak, gezegeni ise Satürn'dür (Zühal). 21 Aralıkta başlayan Cedî burcu 20 Ocakta son bulur. “Burc-ı buzgâle” veya “burc-ı büz” olarak da bilinir. Kamer, cedî burcuna gelince sefere çıkmak, avlanmak, yüce kişileri görmek, ev yapmak, ata binmek olumlu olarak değerlendirilir.

جدی

ماه چون در جدی شد کاریز راندن درخورست
جامه پوشیدن خوش است و صید کردن خوشترست
Mâh çün der-cedî şod kârîz rânden der-ğorest
Câme pûşîden hoş-est ü şayd kerden hoşterest

جادویی و ساحری را با خدا بردن پناه
می سزد خاصه عطار را نظر باشد بماه
Cādū-yı o sāheri rā bā-ğudā borden penâh
Misezed haşşe 'uğārid-rā nazar bâşed be-mâh

نیک باشد نیک مکر و قصد و حرب و حقد را
بد بود بد دیدن شاهان و فصد و عقد را

Nîk bâşed nîk mekr ü kaçd u ħarb u ħıqd-râ
Bed boved bed dâiden-i şâhân u faşd u 'ıqd-râ

¹⁶ Ay eğer yay burcuna gelirse dört çeşit kazanım olur. İlki evlenmek ve ilimdir. Diğeri kan vermek ve avlanmak. Hayvan ve mücevher alma ki utanmayasın. Yeni elbise giyinmek, düşmanlık etmek ve yazmak çok kolaydır. Ödünç vermek, saç kestirmek ve tohum ekmek boşunadır. İlaç içmek ise kendine düşmanlık etmektir. Bunu bil.

Tercüme¹⁷

Ay eger cedîye gelirse hoşdur ey aşl-ı şerîf
Naqb urub kârîz kızmaq hem yenî giymek laţîf

Şayd kılmak şıhr ü nârencât yırmak maqbber
Hâşşe kim ide ‘aţţâre ide dostluqdan nazâr

Hem iyidür ‘ahd u peymân eylemek hem ‘azm ü qaşd
İllâ kim sultân görmek ‘ağd[i]le tezvîc ü faşd

Delv (Kova) Burcu

7. katmanda yer alır. “Delv-i sipıhr” veya “Sâkibü’l-mâ” olarak da anılmaktadır. Elementi hava olan kova burcunun gezegeni ise Satürn’dür. 21 Ocak ile 19 Şubat tarihleri arasını kapsamaktadır. Kova burcu, divan şiirinde karşımıza genellikle yeryüzünün kuyusuna inmiş bir kova ve ayın ya da güneşin bu kovayı çıkarmak için çengel gibi tasvir edilişi şeklinde çıkmaktadır (Deniz, 1992, 149). Bu burçta tarımsal faaliyette bulunmak, içki içmek olumlu olarak değerlendirilmektedir.

دلو

ماه چون در دلو آید کرد شاید جد و جهد
از برای کشت و کار و بستن میثاق و عهد

Mah çün der-delv âyed kerd şâyed cedd u cehd
Ez berâ-yı geşt u kar u besten-i mişâk u ‘ahd

نیک باشد نیک اگر یاری دهد اقبال و بخت
بندهء هندو خریدن یا نشانیدن درخت

Nîk bâşed nîk eger yârî dehed iqbâl u baht
Bende-yi Hindû ħarîden yâ neşânîden dıraht

حصنها و قلعهها شاید درو کردن بنا
لیک نقل و فصد و تزویج زن روشن عنا

Hışnhâ u kal‘ahâ şâyed der u kerden benâ
Lîk naql u faşd u tezvîc-i zen-i rüşen ‘enâ

Tercüme¹⁸

¹⁷ Ey şerefilerin ilki! Ay eğer oğlak burcuna gelirse lağım açmak, atık su kanalı kazmak, yeni ve güzel giyinmek hoş olur. Avlanmayı, sihir yapmayı, turuncgil ayırmayı bırak. Özellikle güzel kokulularla arkadaşlık edinmeye bak. Ayrıca söz vermek, yemin etmek, bir işi yapmaya karar vermek ve niyet etmek de güzeldir. Ancak sultanı görmek, düzen kurmak, evlenmek ve kan aldirmek (hoş değildir).

¹⁸ Ay eğer kova burcuna gelirse çalışmak ve çabalamak güzeldir. Kazanç ve iş için yönelip söz verip yemin etmek de öyle. Eğer kismetse devlet, gelecek ve güzellikler için Hintli kul almak, bina yapmak, ağaç dikmek, hisarlar yapmak, kaleler inşa etmek hoştur. Ancak taşınmak, yolculuk etmek ve evlenmek hayırlı değildir.

Ay eger delve gelirse hoşdur etmek cidd ü cehd
Kesb ü kâr u şügl için hem bağlamak peymân ü ‘ahd

Hoş ola ger yâri kılsa devlet ü ikbâl ü baht
Hindü kıl almak şatun bünyâd urub dikmek dıraht

Sığınacak yirler düzetmek kal’aya örmek binâ
İllâ kim naql u sefer tezvîc-i bîkr itmek ‘anâ

Hût (Balık) Burcu

6. katmanda yer almaktadır. “Burc-ı mâhî” veya “hût-ı felek” olarak da anılmaktadır. Elementi su olan balık burcunun gezegeni ise Jüpiter’dir (Müşteri). 20 Şubat ile 20 Mart arasında kapsamaktadır. Şiirlerde ise adından dolayı deniz, derya, gemi gibi terimlerle beraber anılır (Açıkgöz, 2019, 199). Kamer, bu burca geldiğinde hamama gitmek, din büyüklerini görmek, yüksek mevkilerden istekte bulunmak, ibadet etmek, dostları misafir etmek, tarımla ilgilenmek olumlu yorumlanmıştır.

حوت

چون قمر در حوت باشد نیک نبود بی شگفت

فصد کردن دست را و پای را ناخن گرفت

Çün kamer der-hût bâşed nîk neboved bî-şegeft

Faşd kerden dest-râ vü pây-râ nâhon gereft

لیک دعوی نیک باشد دیدن اشراف نیز

کوری چرخ کهن پوشیدن از نو چار چیز

Lîk d‘avî-yi nîk bâşed dîden-i ešrâf tîz

Kürî-yi çerh-i kuhen pûşîden ez-nev çâr-çîz

هم قبا و هم کاه و هم کمر هم پیره

وآنچه در تن باشد آنرا نیز بخشیدن بمن

Hem kebâ u hem külâh u hem kemer hem pirehen

V‘ançe der-ten bâşed an-râ nîz baħşîden be-men

Tercüme¹⁹

Ay eger hûta gelirse hüküm ânâ eyler delîl

Faşd kılmak dırnağın kesmek haţâdur bellü bil

¹⁹ Ay eğer balık burcuna gelirse kan vermek, tırnak kesmek hatadır, iyi bil. Bu hükümlere delildir. Önemli ve yüceleri görmek kadar feleğin inadına dört türlü kıyafeti giymek de kesinlikle güzeldir. Külâh, kaftan, kuşak ve gömleği yeni giymek sana; eskisini de duacıya ver ki ona helal olsun.

İllâ eşrâf u ekâbir görmege hoşdur katı
Hem felek rağmına giymek dört dürlü hil'ati

Börk ü kaftân u kuşak gönlek yerî giymek sarâ
Eskisin da'îye virgil kim helâl olsun aña

[79b]

Hikâyet:²⁰

Âverde-end ki vaqtî 'azîzî be-der-i hâne-yi K'abe resîd dest-i niyâz râ der-halka-yı K'abe zad ve ez-ser-i niyâz in kelemât mî-goft ki melekâ in hâne râ hac hâ'nend ve hac du harfest hâ ve cîm hâ hilm-i to ve cîm cürm-i men be-helmet ke cürmem der-guzâr hâtefî âvâz dâd ki ey bende-yi 'âşî ve garke der-deryâ-yı me'âşî nîkû münacât kerdî bâz-güy cevânmerd 'ibâret begerdânîd ve goft ey gaffarî ki deryâ-yı mağfiretet cüz berâ-yı 'âşîyân nîst ve hazâne-yı rahmetet cüz berâ-yı saîlân nî in hâne râ hac hâ'nend ve hac dü harfest hâ ve cîm hâ hacât-i men ve cîm cüd-ı to be-cüd-ı to ke hacetem revâ konî hâtef âvâz dâd ki ey cevânmerd bâz gû ki nîkû goftî cevânmerd goft ey hâdî'î ki libâs-ı hidâyet der-ser-i mu'mînân to efkenî ve ey settârî ki setr-i 'âfiyet ber-heme kes pûşânî in hâne râ hac hâ'nend ve hac du harfest hâ ve cîm hâ helâvet-i îmân ve cim celâlet ve cihândârî be-celâl ve cehândârî-yi to ke helâvet-i îmân-ı men nigâhdârî be-her çe hast icâbet âmed.

[Derkenar-Sol]:²¹

Hikanî: Nizâmü'l-Mülk²² kâne yuşallî külli leyletin şelâşe mietin ruk'etun fe-mişli lehu İblîs leylete fe'alte yâ İblîs ene escudu li Rabbî külli leyletin semâmietin secdeten lem yû'ni bihâ ve gad ev kâne Allâhu secdetin vahidetin feebyete gâle İblîs yâ Nizâmü'l-Mülk lâ tudavvere külli ve unzur ummü'l Kur'an men lem yekun li'lvuşâli emelen fe külli eḡane zunûb.

[Derkenar-Alt]:²³

Ḳâle Resüllullâh şallî 'aleyhe ve sellem. semî'tün râhiben tegûlu fi'l-İncîl men tevedḡea kâne fî-imânillâh.

Sonuç

²⁰ Rivayet olundu ki; Allah'ın sevgili bir kulu Kabe'nin kapısına ulaştı. Muhtaç eli Kabe'nin kapısındaki halkadan tuttu ve şöyle yakarıştı bulundu: "Ey sultanlar sultanı bu eve hac evi derler ve hac iki harften oluşur he ve cim. H senin helmin (sabr) ve cim benim cürmüm (günahımı), sabrın hatrına günahımı bağışla." Gaipden bir ses: "Ey asi ve günah içinde boğulmuş kul, iyi bir yakarıştı buldun. Tekrar söyle." dedi. Delikanlı cümlelerini değiştirdi ve şöyle dedi: "Ey bağışlayıcı senin bağışlanan asiler içindir ve senin rahmet hazinen ihtiyaç sahipleri içindir. Bu eve hac evi derler. He ve cim h benim hacetim ve cim senin cüd'un (bağışın), bağışların hatrına hacetlerimi bana ver." Ses şöyle dedi: "Ey delikanlı tekrar söyle ki iyi söyledin." Delikanlı şöyle dedi: "Ey hidayete erdiren ki müminleri sen hidayete erdirirsin ve hastalara sen şifa verirsin, bu eve hac evi derler ve hac iki harftir he ve cim. H imanın helaveti (tatlılığı) ve cim senin celalet ve cihandarlığındır. Celalet ve cihandarlığın hatrına imanımın helavetini koru." Her ne istediye yerine geldi.

²¹ Hikâye edilir: Nizâmü'l-mülk her gece 300 rekat namaz kılıyordu. İblîs de gece onun yaptığı gibi yaptı. Ey İblîs, ben her gece Rabbime 300 secde ediyorum ama bu Allah katında tek bir secde olmadı. Bunun üzerine İblîs dedi ki: Ey Nizâmü'l-mülk gelişmiyor. ...Ümmü'l Kur'an'a bakan kimseden emellerine ulaşmayan olmamıştır. Bütün günahlarından arınır.

²² Nazâmülmülk, M. 1018 yılında doğmuştur. Büyük Selçuklu Devleti zamanında Sultan Alparslan'ın veziridir. Orta Çağ İslam dünyasının en başarılı devlet adamlarından biri olarak kabul edilmektedir. İyi bir eğitim alan Nizâmülmülk âlim, edip ve şairlerin meclislerinde bulunan, Kur'an'ı ezbere bilen başarılı bir kişiliğe sahiptir. (Bkz: Özaydn, 2007, 194-196)

²³ Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: Bir rahipten duydum ki İncil'de şöyle diyor "Her kim abdest alırsa Allah onun koruyucusudur."

Gökyüzünde bulunan ve sayılamayacak kadar çeşitliliğe sahip olan yıldızların gruplanmış halleri olan burçlar; dünü, bugünü ve yarını çözümlenmeye çalışan insanların, tarih boyunca yöneldiği, ilgilendiği ve kendilerince sistemleştirdikleri bir olgu olmuştur. Dolayısıyla hayat içerisinde bu kadar fazla yer almaları, gündelik yaşama, dinlere, edebiyata ve kültüre etkilerini fazlalaştırmış ve her fırsatta insanın karşısına çıkmasına neden olmuştur.

Birer bilim olan astronomi ve astroloji ile meşgul olanlar bu gök cisimleri ve uzak alanla ilgili olarak pek çok somut veriyi kaydetmişlerdir. Bu bilgiler yıllarca bilim ve din eksenli olarak uzun süreler tartışılmıştır. Tartışmalarla beraber bu bilimlere olan ilgi artmış ve süreç içerisinde çeşitli eserler kaleme alınmıştır.

13. yüzyılın başında doğan Nasîrüddin Tûsî de bu alanda çeşitli çalışmaları ve eserleri olan en önemli düşünürler arasında yer alır. Fau Mun Ji, Fahreddîn-i Merâğî, İbn Ebü's-Şükr gibi isimlerden etkilenen Tûsî, Zîc-i İlhânî adlı eserini yazmaya başlamış ancak bitiremeden vefat etmiştir. Her ne kadar yarım kalsa da bütün Asya'ya tesir etmiş bir eser olarak anılmaktadır. Mecmû'r-resâ'il, Risâle-i Sî Fasl, Zübdetü'l-idrâk fî heyeti'l-eflâk, Risâle der Beyân-ı Subh-i Kâzib, Risâle der Tahkîk-i Kavs ve Kuzah, Tezkiretü'n-Nasîriyye fî'l-hey'e, Şerhu's-Semere fî ahkâmî'n-nücûm li-Batlamyus, Risâle fî in'ikâsi's-su'âât, Bîst Bâb der Ma'rifet-i Usturlâb, İhtiyârâtü Mesîri'l-kamer, Şerh-i Mu'îniyye, Takvîm-i 'Alâ'î, Kitâbü'l-Bârî der 'İlm-i Takvîm, Tahsîl der 'İlm-i Nücûm, Nasîrüddin Tûsî'nin astromiyle ilgili olarak kaleme almış olduğu eserler olarak kaynaklarca aktarılmaktadır.

Çalışmanın esasını teşkil eden Türkçe ve manzum Ahkâm-ı Dîvâzde Bürûc Tercümesi adlı eser de Nasîrüddin Tûsî'nin Farsça kaleme almış olduğu ve burçlarla alakalı hükümlerin çevirisi şeklindedir. Tûsî'nin her burçla ilgili Farsça/manzum olarak aktardığı hükümler Türkçe/manzum olarak tercüme edilmiştir. Tûsî'nin aynı adlı eserinden tercüme değil de Mi'yârü'l-eş'âr adlı eserinin içinde yer alan bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Dîv-nâme, yıldız-nâme veya melheme olarak anılan bu tür eserlerde olduğu gibi Ay'ın hangi burçta olduğunun nasıl bulunacağını belirten bir hesaplama ile başlar. Akabinde sırası ile on iki burcu daire hükümler verilir. Yazmanın sonunda biri Farsça ve ikisi Arapça olmak üzere metinden bağımsız üç ayrı mensur metin yer alır. Arapça ifadelerden biri ise hadis-i şeriftir.

Ahkâm-ı Dîvâzde Bürûc Tercümesi, Kayseri Râşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesinde 578 numarada kayıtlı olan ve Hicri 869 yılında istinsah edilen Mecmûatü'r-Resâil adlı nüshanın içerisinde yer almaktadır. Bütün mecmuanın aynı kaleminden çıktığı anlaşılmaktadır. 44b-49a varakları arasında yer alan Risâle-i Aruz adlı eserin müstensihinin *Pîr Ahmed b. Ahî Ali b. Fazlullâh'ın* olduğu ilgili kütüphanenin katalogunda yer alır ki bu da çalışmaya esas metnin de aynı kişi tarafından yazıldığını düşündürmektedir. Ancak eserin müellifi mi yoksa müstensihi mi diyebilmek eldeki bilgiler ışığında güçtür.

13. yüzyılın başında dünyaya gelmiş ve 1274 yılında vefat etmiş önemli bir bilim insanının Farsça olarak kaleme almış olduğu eserin 15. yüzyılın son çeyreğinde Türkçeye çevrilmesi oldukça önemlidir. Zira Osmanlı'nın yükseliş devri başlamış ve bu yükseliş ile beraber gelişen kültür, bilim ve edebî teşekkül ilerlemiştir. Özellikle bu devirde tercüme yoluyla çeşitli müstakil eserler Türkçeye kazandırılmıştır. Ahkâm-ı Dîvâzde Bürûc, her ne kadar müstakil bir eser olmasa da tercüme edilmeye layık görülmüş bir mesnevidir.

Kaynakça

- Açıkgöz, C. (2019). Klasik Türk şiirinde balık. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 8(1), 197-229.
- Akbayar, N. (1996). *Mehmed Süreyyâ sicill-i 'Osmânî*, 5 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- And, M. (2007). *Minyatürlerle Osmanlı-İslam mitolojyası*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealti Neşriyat.
- Baytop, T. (1994). *Türkçe bitki adları sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1988). Fuzûlî'nin bir beyti üzerine bazı düşünceler. *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt: 7-8, 199-210.
- Demirkol, M. (2007). *Nasîruddin Tûsî'nin İbn inâcılığ*ı (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Deniz, S. (1992). *16. yüzyıl bazı divan şairlerinin Türkçe divanlarında kozmik unsurlar (Baki-Fuzuli-Hayali Beğ-Nev'i-Yahya Beğ)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Develioğlu, F. (2003). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Golkarian, G. (1385). *Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça*. Tabriz: Akhtar Publication.
- Hafsanur, Y. (2015). Divan şairlerine göre burçlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 41, 340-353.
- Işıkhan, D. (2014). Divân şâirlerinde ilm-i tencîm tesîri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 16 (Özel Sayı II), 110-114.
- İkbâlî, M. (1370). *Şîr ü şâ'ir'i der-âsâr-ı Nasîreddîn-i Tûsî*. Tahran: İslam Kültürü ve Eğitimi Bakanlığı, Basım ve Yayım Müessesesi.
- Karabulut, A. R. (1995). *Kayseri Râşîd efendi eski eserler kütüphanesindeki Türkçe Farsça Arapça yazmalar kataloğu I-II*. Kayseri: Mektebe.
- Koca, S. K. (2017). Türk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasında sembollerin önemi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, 530-554.
- Muallim Nâcî. (2009). *Lügat-ı Nâcî*. (A. Kartal, Haz.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Onurlubaş, E. ve Gümüş, N. (2022). Algılanan risk boyutlarının ikinci el kıyafet satın alma niyetine etkisi: z kuşağı üzerine bir araştırma. *Tekstil ve Mühendis*, Sayı: 29 (126), 106-114.
- Özaydın, A. (2007) .Nizâmülmülk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 33, 194-196. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1971). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, Cilt: 1. İstanbul: MEB Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1971). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, Cilt: 2. İstanbul: MEB Yayınları
- Pakalın, M. Z. (1972). *Osmanlı Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, Cilt: 3. İstanbul: MEB Yayınları.
- Pekşen, A. (2002). *Zeynü'l-Elhân isimli eserin metin ve sözlük çalışması (Ladikli Mehmed Çelebi)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Şirinov, A. (2012). Tûsî, Nasîruddin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 41, 437-442. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,.
- Taştan, V. (2001). Nasreddin Tusi: hayatı, eserleri, din ve toplum görüşü. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, 1-13.
- Uslu, R. (2003). Mehmed Çelebi, Lâdikli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 28, 449. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yaşar, A. H. H. (2022). *Amasya tarihi*, Cilt: 7, (S. K. Kurt, R. O. Özel, M. Hakverdioğlu, Ed). Samsun: Amasya Belediyesi Yayınları.